

Albertovi ze Šternberka se podařilo ve velmi mladém věku (kolem 25 let) získat úřad biskupa v meklenburském Zvěříně. Pomohly mu v tom dvorské konexe (patrně přímo otec Štěpán), mocenská strategie Karla IV., ale zároveň též náhoda – smrt biskupa Ondřeje při papežské kurii. Jak lze jeho působení na tomto postupu s odstupem hodnotit? Jedno je zřejmé. Albert se neřadil mezi biskupy, řečeno dnešní terminologií, na plný úvazek. Ve své diecézi nestrávil podle všeho ani půl roku, zato se stal nepostradatelným rádcem a důvěrníkem o 15 let staršího Karla IV. Právě jako zvěřínský biskup strávil na císařově dvoře prokazatelně nejvíce času ve svém životě. Běžnou agendu za něj v diecézi vyřizovali generální vikáři.

Lze jej tedy považovat za neúspěšného biskupa? Určitě ne. Zvěřínská diecéze se v polovině 14. století nacházela v žalostném stavu. Biskupství bylo zatíženo dluhy a jeho nejvýznamnější majetky se nacházely v rukách rodu z Bülowa, jehož členové drželi vyšší církevní posty v diecézi. Tento stav se po celých osm let svého episkopátu snažil zvrátit Albertův předchůdce Ondřej, leč neúspěšně. Přestože Albert patrně příliš nezasahoval do běžného chodu své diecéze, energicky řešil nejpálčivější otázku zabraných biskupských majetků. Již při své první návštěvě svého nového působiště v létě 1357 se přesvědčil, že situace je vážná. Vždyť se zde ani nemohl pohybovat bez ozbrojeného doprovodu, vstup do sídelního města byl zcela mimo hru a na vlastní kůži se také přesvědčil o neústupnosti Bülowů v otázce biskupských majetků.

Tento velmi závažný problém se Albertovi nakonec podařilo úspěšně vyřešit. Jistě využil svých kontaktů z císařského dvora, ale také jsme mohli pozorovat činnost jeho stálého agenta u papežské kurie v Avignonu. Celý spor byl nakonec urovnán sice kompromisně, ale jednoznačně ve prospěch diecéze a Albert při své druhé návštěvě již mohl vstoupit do sídelního města a nechat si zde holdovat. Plody jeho práce však sklídl až jeho druhý nástupce na postu biskupa Friedrich II. z Bülowa, kterému jsou přičítány úspěchy při konsolidaci zvěřínské diecéze. Albert jistě kvitoval s povděkem možnost přesunu do litomyšlské diecéze, nicméně doba strávená ve funkci zvěřínského biskupa mu přinesla mnohé výhody i do budoucna. Jednalo se zejména o kontakty, které získal jak na císařském dvoře (Rudolf II. Sasko-Wittenberský), tak i přímo v Meklenbursku (Albrecht II. Meklenbursko-Zvěřínský). Patrně i to jej o několik málo let později kvalifikovalo v očích císaře na post magdeburského metropolit.

Litomyšlským biskupem (1364–1368)

DAVID PAPAJÍK

Nebývá příliš obvyklé, aby prelát zastával církevní úřad dvakrát po sobě s krátkým časovým přerušením. V případě Alberta litomyšlského episkopátu se tak stalo. Albert seděl na litomyšlském biskupském stolci dlouhých 13 let (1364–1368 a 1371–1380). V této části naší knihy se podrobněji podíváme na Albertovo první působení v Litomyšli. Hned na úvod můžeme konstatovat, že Albertovo první litomyšlské angažmá bylo nejen kratší, ale i co do významu méně důležité než to druhé.

Pro správné pochopení všech souvislostí je třeba v úvodu vzpomenout, že litomyšlské biskupství bylo v rámci českých zemí novou institucí vzniklou až v roce 1344. Bylo institucí, které logicky chyběla tradice a potřebná infrastruktura, potažmo ani majetkově se litomyšlské biskupství nemohlo vůbec měřit s pražským arcibiskupstvím, ale ani biskupstvím v Olomouci. Pražské biskupství vzniklo již v roce 973, biskupství na Moravě se sídlem v Olomouci patrně také v roce 973 (pokud ovšem nepočítáme předpokládanou existenci biskupství se sídlem v Olomouci v době Velké Moravy). Za dobu své existence bylo litomyšlské biskupství vždy až tím třetím vzadu. Přesto nelze popřít, že i tak se pro církevní hodnostáře jednalo o „prestižní adresu“. Albert si svým přesunem z dalekého biskupství ve Zvěříně na biskupský stolec do Litomyšle polepšil.

Ve 14. století vzniklo v Evropě pouze 11 nových biskupství, v centrální Evropě pak jediné, litomyšlské.²⁴ I z tohoto úhlu pohledu vidíme, že jeho vznik musel být vyústěním specifické situace související s tím, že bylo 30. dubna 1344 pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství. Podle církevních předpisů měla do každého arcibiskupství patřit minimálně dvě biskupství. Pod pražské arcibiskupství bylo začleněno olomoucké biskupství, situace s podřízením vratislavského biskupství byla komplikovaná (nikdy se nepodařilo realizovat jeho vynětí z hnězdenského arcibiskupství

²⁴ HLEDÍKOVÁ, Z.: *Limitační listiny*, 2009, s. 105.

11. Albertovo sídlo, Litomyšl, na kovořezu z roku 1798

a podřízení pražskému arcibiskupství), nezbývalo než v prostoru českých zemí zřídít nové biskupství. Vzhledem k poloze obou církevních stolců v českých zemích byla vybrána lokalita ležící zhruba v polovině cesty mezi nimi, Litomyšl. Nebyla to jen geografická poloha, která rozhodla. Nové biskupství bylo třeba zabezpečit majetkově i infrastrukturou. V Litomyšli existoval premonstrátský klášter, jehož prostory a většina majetků byla odevzdána nově vznikajícímu biskupství. Klášterní kostel Panny Marie byl přeměněn na biskupskou katedrálu, biskup se usídlil v budově opatství, biskupské kapitule připadly další klášterní objekty. Většina členů klášterního konventu se stala členy biskupské kapituly. Při založení biskupství ale nebyly nikdy přesně vymezeny majetky a příjmy samotného biskupství a kapituly, což vedlo k vleklým konfliktům. Z pražského arcibiskupství byly pro litomyšlské biskupství vyčleněny farnosti chrudimského, poličského, lanškrounského a vysokomýtského děkanátu, z olomouckého biskupství farnosti z děkanátů šumperského a huzovského.²⁵

²⁵ K dějinám litomyšlského biskupství alespoň: ROJEK, J. K.: *Biskupství Litomyšlské*, 1872, s. 737–758; NEJEDLÝ, Z.: *Dějiny města Litomyšle*, 1903, s. 93–225; ŘEZANINA, D.: *Karlův diplomat*, 1980, s. II A–II D; HLEDÍKOVÁ, Z.: *Litomyšlský biskup Jan IV.*, 1982, s. 115–139; HLEDÍKOVÁ, Z.: *Litomyšlské biskupství*, 1994, s. 29–51; POKORNÝ,

Nelze na tomto místě detailněji sledovat osudy nově vzniklého biskupství do roku 1364, proto jen stručně připomeneme, že se Albert ze Šternberka stal třetím litomyšlským biskupem. Jeho předchůdci byli Jan I. (v letech 1345–1353) a Jan II. ze Středy (1353–1364). Pro litomyšlskou diecézi bylo zvláště důležité působení Jana II. ze Středy, který založil v roce 1356 ve městě klášter augustiniánů eremitů, budoval nové biskupské sídlo a získal pro biskupství v roce 1358 lanšperské panství. Na druhou stranu se Jan II. ze Středy v Litomyšli příliš nezdržoval, protože zastával úřad kancléře císaře a krále Karla IV., se kterým trvale cestoval po říši. Na jeho působení v Litomyšli se nelze dívat příliš pozitivně, protože se o vývoj samotného biskupství staral velmi málo. Srovnání hodnocení Středova působení v Litomyšli s episkopátem Alberta ze Šternberka, jak si dále ukážeme, vyznívá zcela jednoznačně ve prospěch Alberta.²⁶

Přesun Alberta ze Šternberka na místo litomyšlského biskupa nebyl jeho volbou. Albert byl v tomto případě pouhou figurkou na složitější šachovnici. Vše začalo smrtí pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic 30. června 1364. Místo něho si přál císař Karel IV. na pražském arcibiskupském stolci dosavadního olomouckého biskupa Jana VIII. Očka z Vlašimi. Císařovu přání vyhověl papež Urban V. 23. srpna 1364. Přesunem Jana VIII. Očka z Vlašimi z Olomouce do Prahy se uvolnilo místo olomouckého biskupa, kam papež na přání Karla IV. přesunul

P. R.: *Biskupství litomyšlské*, 1996, s. 81–85; FALTYS, J.: *Vznik a formování*, 2004; MUSIL, F. a kol.: *Dějiny východních Čech*, 2009, s. 404–414; HLEDÍKOVÁ, Z.: *Limitační listiny*, 2009, s. 105–113; VEČEŘE, V.: *Litomyšl*, 2014. Popis rozsahu litomyšlského biskupství i s jednotlivými farami přináší NEJEDLÝ, Z.: *Dějiny města Litomyšle*, 1903, s. 108–120. Z olomouckého biskupství bylo vyčleněno pro litomyšlské biskupství 30 far. Zda k litomyšlskému biskupství patřily farnosti huzovského (myšleno Německá Huzová, dnes jen Huzová) nebo úsovského děkanátu, se vedou v literatuře spory. Pro variantu úsovského děkanátu jsou např. NEJEDLÝ, Z.: *Dějiny města Litomyšle*, 1903, s. 119; KURKA, J.: *Archidiakonáty*, 1914, s. 618; MUSIL, F. a kol.: *Dějiny východních Čech*, 2009, s. 407, pro variantu, že se jednalo o děkanát huzovský; MEDEK, V.: *Kotázce*, 1959, s. 25–28; MEDEK, V.: *Osudy moravské církve*, 1971, s. 123. Medkovy názory akceptuje i HIKL, R.: *Severní Morava*, 1959, s. 209–216. Nemáme prostor tuto problematiku zde podrobněji řešit.

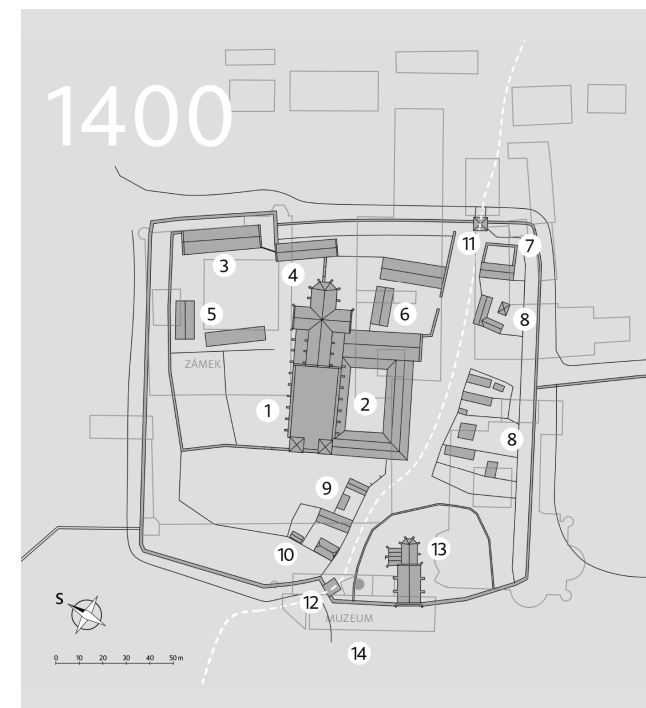
²⁶ K osobnosti biskupa Jana II. ze Středy TADRA, F.: *Jan ze Středy*, 1886, s. 85–101, 276–296; NEJEDLÝ, Z.: *Dějiny města Litomyšle*, 1903, s. 126–147; HANSEL, A.: *Johann von Neumarkts*, 1927, s. 299–344; KLAPPER, J.: *Johann von Neumarkt*, 1964; MEDEK, V.: *Osudy moravské církve*, 1971, s. 131–151; SCHWARZ, E.: *Johann von Neumarkt*, 1974, s. 27–27; BLÁHOVÁ, M.: *Život a dílo*, 1990, s. 77–93; MUSIL, F. a kol.: *Dějiny východních Čech*, 2009, s. 408–409; GATZ, E. a kol.: *Die Bischöfe*, 2001, s. 512–513; BLÁHOVÁ, M.: *Osobnost Jana ze Středy*, 2016, s. 35–69. K působení Jana II. ze Středy v Litomyšli podrobněji VEČEŘE, V.: *Litomyšl*, 2014, s. 22–30.

14. Předpokládaná podoba budoucího biskupského návrší v Litomyšli k roku 1200. Vysvětlení jednotlivých čísel: 1 – bazilika Panny Marie, 2 – klášter, 3 – opatský dvorec, 4 – hospodářské budovy kláštera, 5 – polozemnice, 6 – brány (dolní a horní), 7 – kostel sv. Klimenta se hřbitovem, 8 – klášterní litomyšlská osada

dosavadního litomyšlského biskupa Jana II. ze Středy (23. srpna 1364). Tím došlo k uvolnění místa litomyšlského biskupa. I zde měl Karel IV. jasně, na litomyšlský biskupský stolec zajistil dosazení zvěřínského biskupa Alberta ze Šternberka.²⁷

²⁷ CDM IX., s. 280, č. 375; s. 280–281, č. 376; MV III., s. 210, č. 357–359; s. 213–215, č. 365; s. 215, č. 366. Oficiální žádost o jmenování Jana VIII. Očka z Vlašimi pražským arcibiskupem podal někdy po 12. červenci 1364 mladý král Václav IV. a v případě přesunu Jana II. ze Středy na olomoucký biskupský stolec někdy po 12. červenci 1364 moravský markrabě Jana Jindřich. Fakticky se ale jednalo o přání Karla IV. K tomu z literatury SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, 1980, s. 255–256; VEČEŘE, V.: *Litomyšl*, 2014, s. 40–41.

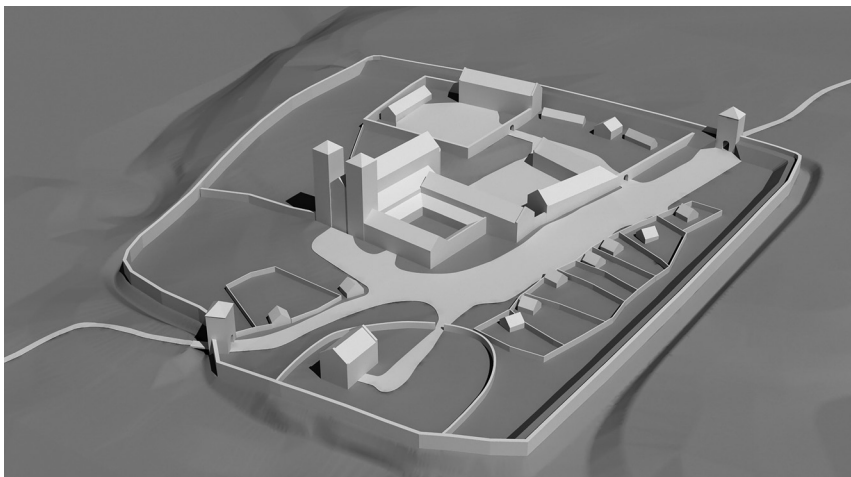

16. Předpokládaná podoba biskupského návrší v Litomyšli k roku 1400. Vysvětlení jednotlivých čísel: 1 – katedrála Panny Marie, 2 – kapitula, 3 – biskupský palác, 4 – starý palác (dříve opatský), 5 – hospodářské budovy biskupa, 6 – hospodářské budovy kapituly, 7 – sýpka, 8 – chalupy, 9 – škola, 10 – dům oficiála, 11 – horní brána, 12 – dolní brána (tzv. Scholastikova brána), 13 – kostel sv. Klimenta se hřbitovem, 14 – město Litomyšl

Listinou vydanou někdy po 12. červenci 1364 požádal Karel IV. papeže Urbana V., aby přeložil dosavadního zvěřínského biskupa Alberta ze Šternberka na pozici litomyšlského biskupa.²⁸ Papež Urban V. vyhověl Karlovu přání stejně jako v předešlých dvou případech listinou vydanou v Avignonu 23. srpna 1364, kterou jmenoval dosavadního zvěřínského biskupa Alberta ze Šternberka litomyšlským biskupem.²⁹ Papež vůbec

²⁸ CDM IX., s. 279, č. 374; MV III., s. 210, č. 359; RBM VIII., s. 88–89, č. 137.

²⁹ MV III., s. 216, č. 367.

15. Hmotová rekonstrukce předpokládané podoby budoucího biskupského návrší v Litomyšli k roku 1200

neuvažoval o tom, že by o volbě nového biskupa měla rozhodovat litomyšlská kapitula. Biskupové byli od vzniku biskupství v Litomyšli vždy dosazování papežem.

Jan VIII. Očko z Vlašimi i Jan IX. ze Středy (jako litomyšlský biskup byl Jan II., na olomouckém biskupském stolci byl ovšem devátým toho jména, tedy Janem IX.) si nepochybně jak po kariérní, tak hmotné stránce polepšili. Zlepšil své postavení také Albert ze Šternberka? Na tuto otázku se pokusíme odpovědět v následujících pasážích.

Výnosnost biskupství se určitým způsobem odrážela ve výši poplatku papeži, který musel nový biskup odevzdávat. Čím výnosnější biskupství, tím vyšší poplatek byl biskupovi vyměřen. Zatímco zvěřínský biskup odevzdával papežské a kardinálské komoře za své zvolení celkem 667 zlatých, litomyšlský biskup 800 zlatých hlavních servicií (poplatků). I z geografického hlediska bylo pro Alberta výhodnější spravovat diecézi ležící mezi císařským sídelním městem Prahou a rodovými statky na Moravě s centrem ve Šternberku než řídit biskupství daleko na severu v Meklenbursku.³⁰

³⁰ V podobném duchu se zamýšlí VEČEŘE, V.: *Litomyšl*, 2014, s. 42. K tomu také ŘEZANINA, D.: *Karlův diplomat*, 1980, s. II E.

Není úplně jasné, kdy Albert do Litomyšle poprvé zavítal. První dokument jím vydaný poté, co se stal litomyšlským biskupem, spatřil světlo světa 21. září 1364 v lokalitě v dokumentu označené jako Chiniksperg. Je zde ještě dodatek, že zmíněná lokalita leží v olomoucké diecézi.³¹ Pravděpodobně se jedná o označení pro Klimkovice nacházející se poblíž Ostravy.³² Nový biskup v dokumentu ustanovil své zástupce ve věci zaplacení papežských servicií, kantora z vratislavské kapituly Jana, Kuneše z Veselí a mistra Mikuláše z Loun.

Širší veřejnosti patrně není úplně známo, kolik a komu nový biskup, který byl papežem dosazen do úřadu, za své dosazení platil. Protože se tato skutečnost blíže dotýká Alberta ze Šternberka, musíme se u ní na chvíli stručně zastavit. Tato servicia se dělila na hlavní (commune) a vedlejší (minuta). O hlavní serviciu se podělila papežská komora se sborem kardinálů na polovinu. Vedlejší serviciu se pak rozdělovalo na pět částí (čtyři klerikům papežské komory a jedna část klerikům kardinálské komory).³³

Dne 12. prosince 1364 slíbil v Avignonu Albertův zástupce kantor vratislavské kapituly Jan, že Albert odvede 800 zlatých hlavního servicia a další zlaté vedlejšího servicia.³⁴ Podle D. Řezaniny představovala taxa 800 zlatých zhruba třetinu ročního příjmu litomyšlského biskupství.³⁵

Kantor Jan opravdu 8. listopadu 1365 v Avignonu složil za biskupa Alberta 200 zlatých hlavního servicia a 50 zlatých vedlejšího servicia, jak o tom svědčí dochované papežské potvrzení o přijetí první splátky.³⁶ Další splátku ve stejné výši odvedl biskup Albert v Avignonu 9. ledna 1367 prostřednictvím narbonského biskupa Petra.³⁷

Z výše uvedených informací dospěla část starší literatury k tomu, že biskup Albert zanechal u papežské kurie dluhy, které přenesl na svého

³¹ MV III., s. 230–231, č. 391.

³² Název Chiniksperg můžeme považovat za zkomoleninu názvu Königsberg (Královec). V olomoucké diecézi je doložen jediný Königsberg, totiž dnešní Klimkovice nacházející se jihozápadně od Ostravy. Pokud by se jednalo opravdu o Klimkovice, což je velice pravděpodobné, šlo by o nejstarší zmínku o této lokalitě (HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R.: *Místní jména*, I, 1970, s. 396–397).

³³ Podrobněji k celé záležitosti KROFTA, K.: *Kurie a církevní správa*, 1906, s. 18–19; ERŠIL, J.: *Správní a finanční vztahy*, 1959, s. 96–97; ŘEZANINA, D.: *Karlův diplomat*, 1980, s. II E–II F.

³⁴ MV III., s. 254–255, č. 426.

³⁵ ŘEZANINA, D.: *Karlův diplomat*, 1980, s. II E. K těmto papežským poplatkům obecně LUNT, W. E.: *Papal Revenues*, s. 81–91.

³⁶ MV III., s. 400–401, č. 640; s. 401, č. 642.

³⁷ MV III., s. 506, č. 805; s. 506–507, č. 806.